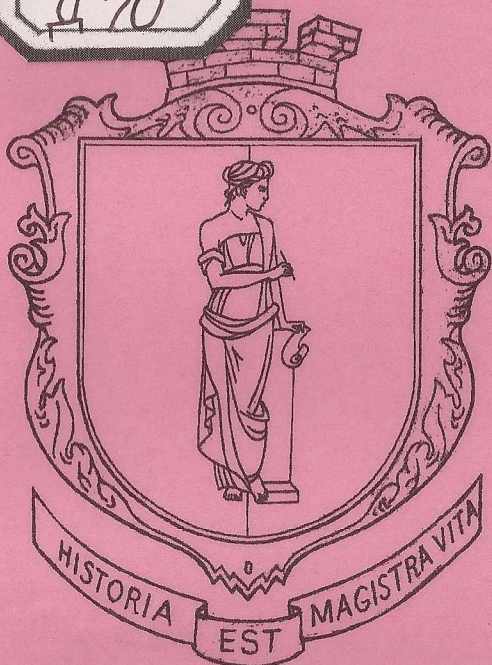

94(100)/082,
Д 70

ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І ПРАВознавства

Випуск 7

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю осмислити роль і місце краєзнавчого матеріалу, його потенційних можливостей в контексті проблемного вивчення новітньої історії як історії сучасного світу – епохи утвердження постіндустріального вектора суспільного розвитку, глобалізації та розгортання інформаційної революції.

Епоха постіндустріалізму потребує від учня засвоєння не стільки знань як таких, скільки оволодіння технологіями їх набуття й функціонування. Основне місце в новій парадигмі освіти відводиться аналітичним здібностям школярів: здатності шукати й знаходити нову інформацію, точно формулювати проблеми й гіпотези, вбачати в сукупності даних певні закономірності, знаходити рішення складних завдань. Виникає необхідність відходу від класичних підходів до організації навчальної діяльності і наближення до проблемно-орієнтованих методів формування знань (В. О. Комаров, Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, О. М. Матюшкін, М. І. Махмутов, А. В. Фурман).

Це і зумовило вибір теми дослідження.

Слід вказати на такі його аспекти: 1) історія рідного краю – це світова історія на мікрорівні; 2) інтерпретація історичних фактів на основі використання проблемних методів навчання забезпечує критичне сприйняття історії, коли поруч з реалізованим "сценарієм" видно ряд інших, альтернативних, варіантів.

Методика проблемного навчання передбачає інтенсивну розумову роботу учнів шляхом організації проблемного вивчення змісту шкільної історичної освіти, запровадження системи проблемних питань, задач і завдань, озброєння їх прийомами пізнавальної, творчої діяльності. Головне завдання вчителя не в тому, щоб передавати готові знання, накопичені людством, а в тому, щоб навчити школярів учитися, сформувати позитивну мотивацію учіння, різносторонні пізнавальні інтереси, здатність до свідомого і самостійного засвоєння знань і умінь в умовах проблемної ситуації.

У дидактиці немає єдиного загальноприйнятого визначення проблемної ситуації. Більшість дослідників розглядають проблемну ситуацію перш за все як ситуацію утруднення (Ю.К. Бабанський, І. Я. Лернер, М.І. Махмутов). Інші вчені в якості її основної ланки називають пізнавальну (діалектичну) суперечність (А.Я. Брушлінський, Д.В. Вількеєв, Т.В. Кудрявцев). Але, незважаючи на ці розбіжності, всі вони визнають, що проблемна ситуація – це обов'язковий компонент навчального пізнання. Її основне призначення – породження продуктивних, творчих процесів мислення учнів, стимулювання інтелектуального й особистісного розвитку.

Проблемна ситуація у навчанні може виступати у формі проблеми, проблемної пізнавальної задачі чи проблемного завдання. Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження [1, с. 271]. Кожна проблема містить у собі проблемну ситуацію, але не кожна проблемна ситуація може перерости, перетворитися в усвідомлену проблему. Для цього потрібно, щоб учень не лише усвідомив приховану суперечність у проблемі, проблемній задачі чи завданні, а й мав певні інтелектуальні і вольові можливості, що включають його творчі здібності, пізнавальні потреби, такий рівень знань, умінь і навичок, який би був достатнім, щоб розпочати пошук невідомого результату або способу виконання завдання. Інакше учень не зможе усвідомити проблему й вона втратить значення навчальної. "Тільки в тому випадку, коли виникає не тільки суперечність, але і потенційна можливість її зняття, проблема ... приймається людиною як своя" - зазначає Ю. Кулюткін [2, с. 49].

Опрацювання й аналіз психолого-педагогічної літератури, власний педагогічний досвід дають підстави зробити висновок про те, що найбільш сприятливі умови вивчення історичного минулого на проблемному рівні створюються в 10-11 класах ЗОСШ під час засвоєння новітньої історії. Вчені вказують на певні закономірності пізнавальних можливостей учнів старшого шкільного віку, на суттєві зрушення, що відбуваються в складових процесу учіння старшокласників, зміну стилю їх розумової діяльності, яка починає носити все більш активний, усвідомлено-логічний, самостійний та творчий характер [3, с. 502; 4, с. 70]. На цьому етапі школярі починають вивчати історію як науку, залучаючись до особливостей праці історика, свідомо використовуючи уже сформовані уміння на перетворюючому і творчому рівнях.

Коло досліджуваних учнями старших класів проблем може бути суттєво розширене, їх глибина стане значно більшою за умови використання в курсі новітньої історії краєзнавчого матеріалу, адже регіональна історія є частиною як вітчизняної історії, так і загальнолюдської. Цьому сприяє й можливість синхронізації курсів історії України і всесвітньої історії.

Крім того, історичне краєзнавство в поєднанні з проблемними методами сприяє ефективній інтеграції досвіду учнів у процесі вивчення історії сучасного світу. Учнів слід заохочувати займатися індивідуальними і груповими дослідженнями, зважаючи на їх рівень підготовки, стимулювати їх допитливість та ініціативу у збиранні, відборі й аналізі різнопланової інформації краєзнавчого характеру. Унікальні краєзнавчі матеріали, бібліографічні та статистичні дані, в поєднанні з публіцистичною аналітикою різних періодів новітньої історії, здатні зробити значно більше для інтелектуального розвитку школярів, ніж пояснення вчителя. Учні можуть збирати дані з історії власних родин, які дозволяють проілюструвати різні аспекти історії ХХ століття в даному регіоні, створити умови для діалогу та відкритого толерантного порівняння поглядів. Це надає їм можливість бути активними суб'єктами власного осягнення історії, відчути себе причетними до її творення.

Коло джерел для вивчення історії Криворіжжя ХХ століття, які можуть скласти основу учнівських досліджень, достатньо широке. В першу чергу, це комплекс законодавчих актів, які розкривають основні тенденції внутрішньої політики уряду по відношенню до регіону. Статистичні дані дозволяють вивчати економічні проблеми краю в різні періоди новітньої історії, соціальну структуру, динаміку народонаселення тощо. Цінність мемуарної літератури, приватних спогадів, записаних учнями в процесі дослідження, в тому, що вони дають змогу відчути дух епохи, що вивчається, показують, як сприймалися й оцінювалися ті чи інші події соціально-економічного, ідейно-політичного й духовного життя різними соціальними групами і категоріями населення.

Іншим важливим джерелом для учнів може бути місцева періодика, особливо газета "Червоний гірник" та альманах "Саксагань". Крім того, великий вклад в розвиток краєзнавства внесли місцеві дослідники О.О.Мельник, В.В.Стецюк, В.П.Бухтіяров, публіцистична аналітика яких відтворює цікаву картину становлення та розвитку Кривбасу та його сучасної проблематики.

Включення елементів історичного краєзнавства в процес проблемного вивчення новітньої історії може здійснюватися за такими напрямками: 1) використання краєзнавчого матеріалу під час проблемного викладу знань учителем; 2) частково-пошукова робота, що передбачає формулювання проблеми вчителем і залучення учнів до самостійного виконання окремих етапів її розв'язання в процесі пошукової діяльності; 3) дослідницька діяльність учнів з проблем регіональної історії, яка передбачає самостійні й безпосередні спостереження, на основі яких вони встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, пізнають закономірності, роблять висновки, вказують на особливості, що породжують альтернативні точки зору, розробляють власні альтернативи.

Наприклад, під час вивчення теми "СРСР в період загострення кризи радянської системи (1964 – 1985 рр.)" в 11 класі загальноосвітньої школи доцільно сформулювати основну проблему, в даному випадку у вигляді проблематизованого висловлювання: "Застій" чи "золоті роки стабільності"?, за основу якого взяті різні оцінки епохи. Саме пошук відповіді на загальну проблему допомагає зробити процес пізнання кожного учня більш цілеспрямованим і усвідомленим.

З метою створення проблемної ситуації вчитель може звернутися до учнів з таким вступним словом: "З легкої руки публіцистів першої хвилі перебудови період 1964 – 1985 рр. названий часом "застою". Цікаво, що цей термін нині живе не тільки на сторінках шкільних підручників, а й академічних видань. Але чи віддзеркалює він суть основних тенденцій, що визначали розвиток країни у брежневський період?"

Короткий тлумачний словник української мови пояснює термін "застій", як "затримку, зупинку, несприятливу для розвитку чого-небудь".

Так що ж зупинилось у період "застою"?"

Дослідження й обговорення проблеми можна організувати навколо таких питань:

1) Чому економічна реформа 1965 р. не досягла успіху?

2) Чи був застій у народному господарстві СРСР у період "застою"?

3) Суспільно-політичне життя: чи став на заваді кризовим явищем офіційно проголошений курс на "стабілізацію"?

4) Рівень життя населення в СРСР період "розвинутого соціалізму": міфи і реальності.

Ці та інші питання обговорюються в трьох історичних площинах: в контексті всесвітньої історії (історії СРСР), на прикладі історії України означеного періоду й на рівні історичного краєзнавства. Такий підхід до розгляду проблеми дає можливість показати її багатоаспектність, неоднозначність, суперечливий характер перетворень і наслідків, визначити особливості регіональної політики в масштабах країни, побачити поряд з реалізованим "сценарієм" ряд інших, альтернативних, варіантів історичного розвитку.

Слід зазначити, що вчитель на уроці повинен організувати роботу так, щоб кожен учень став активним учасником дослідження проблеми. Крім того, ефективність уроку буде залежати і від майстерності самого вчителя, його вміння відбирати матеріал для проблемного уроку, конструювати проблемні питання й завдання, передбачати проблемні ситуації, направляти хід дискусії.

Практичний досвід доводить, що виважений, продуманий, цілеспрямований підхід до використання краєзнавчого матеріалу в процесі проблемного вивчення новітньої історії є одним із ефективних засобів розвитку пізнавальної активності, історичного мислення і творчих здібностей школярів. Вважаємо, що наступні дослідження цієї проблеми повинні вестися в контексті розробки дидактичних матеріалів проблемного характеру з історичного краєзнавства.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
2. Кулоткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений. – М.: Просвещение, 1970.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002.
4. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні: Книга для вчителя. – К.: Рад. шк., 1991.